

Levkivskiy B. K. Gender equality in disputes about the definition of residence of the child

The article analyzes the current norms of international and domestic law, including family, anti-discrimination and civil procedural legislation of Ukraine, which regulates the rights of parents, as well as guarantees of gender equality at the decision of courts of general jurisdiction disputes between parents regarding the education of the child and determine its location.

Keywords: parents, equal rights, gender equality, protection jurisdictional principles of civil procedure.

Левковский Б. К. Обеспечение гендерного равенства при рассмотрении споров об определении места жительства детей

В статье проанализированы нормы действующего международного и отечественного законодательства, в частности, семейного, антидискриминационного и гражданского процессуального законодательства Украины, которыми регламентировано право родителей, а также гарантии обеспечения гендерного равенства при решении судами общей юрисдикции споров между родителями по воспитанию ребенка и определения его места жительства.

Ключевые слова: родители, равенство прав, гендерное равенство, юрисдикционная защита, принципы гражданского судопроизводства.

РІШЕННЯ СУДУ У СПРАВАХ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТІВ, ЩО МАЮТЬ ЮРИДИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ, В СІМЕЙНИХ ВІДНОСИНАХ

Лузан Т. Л.,

аспірант НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, помічник судді Верховного Суду України

У статті досліджуються особливості рішення суду у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення в сімейних відносинах, його складові частини. Здійснюється аналіз рішень судів першої інстанції на їхню відповідність законодавчим та доктринальним вимогам.

Ключові слова: справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення в сімейних відносинах; рішення суду; складові частини рішення суду (вступна, описова, мотивувальна, резолютивна).

Видається, що саме рішення суду у справі є проявом досягнення судом завдання, поставленого перед ним законодавцем у ст. 1 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) [1]. Саме за допомогою рішення суду особа може захистити свої невизнані права та інтереси у справах окремого провадження, у тому числі у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення в сімейних відносинах, передбачених, зокрема, у п. 1, 2, 4, 5 ч. 1 ст. 256 ЦПК України.

Дослідження інституту судового рішення (у тому числі рішення суду) здійснили, зокрема, І. В. Андронов, Р. О. Гаврік, М. А. Гурвіч, П. П. Заворотько, М. Б. Зейдер, Є. Г. Пушкар, Т. В. Фазикош, М. Й. Штефан та ін. Проте більшість науковців у своїх працях досліджувала саме судові рішення суду у справах позовного провадження, натомість дослідженню особливостей рішення суду у справах окремого провадження, у тому числі у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення в сімейних відносинах, увага науковців майже не приділялася. Тому метою цієї статті є розгляд особливостей рішення суду, його складових частин у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення в сімейних відносинах, а також аналіз судової практики в таких справах на її відповідність законодавчим та доктринальним вимогам до складових частин рішення суду.

Досліджуючи правову природу рішення суду, науковці зазначали, що воно є одночасно й актом підтвердження наявності чи відсутності певних правовідносин або юридичних фактів, і наказом суду діяти відповідно до встановлених судом прав та обов'язків, і актом застосування норм права, і процесуальним документом установленної форми, і юридичним фактом, який породжує, змінює чи припиняє правовідносини. Усі ці аспекти рішення суду органічно поєднані між собою і взаємообумовлені. Таким чином, можна зробити висновок, що сутність рішення суду є сукупністю властивостей і проявів, які доповнюють одне одного та відбивають сутність цього багатогранного акта правосуддя [2, с. 7].

Також варто зазначити, що М. Б. Зейдер вважає, що наявність в рішенні суду двох моментів – імперативного та декларативного – необхідний наслідок особливостей рішення суду як акта правосуддя.

Перш за все, у рішенні суду отримує своє вираження правосуддя як одна з форм прояву державної влади. Разом з цим однією з рис правосуддя є, зокрема, усунення спору про факт, що має юридичне значення. Ця риса правосуддя проявляється в такому елементі рішення суду, який можна назвати декларативним моментом рішення суду. Усунення спору, зокрема про факт як необхідний прояв функції правосуддя, призводить до того, що суд своїм рішенням має підтвердити наявність або відсутність певної фактичної обставини (у справах окремого провадження, як-от про встановлення фактів, що мають юридичне значення в сімейних відносинах). Спеціально вираженого в рішенні суду підтвердження факту в таких справах вимагає самостійний характер розглядуваної особливості рішення суду. Якби в рішенні суду в позитивній або негативній формі не було сформульовано підтвердження положення про певний факт, підтвердження безспірності якого просив заявник, який звернувся до суду, то суд не виконав би поставленого перед ним як органом правосуддя завдання вирішення спору про факт у зазначених вище справах [3, с. 20–21].

Отже, рішення суду – це акт реалізації судової влади, постановлений у формі процесуального акта-документа в межах самостійної (автономної) судової процедури, яким справа вирішується по суті і який є частиною загального правопорядку [4, с. 8].

Відповідно до ст. 214 ЦПК України під час ухвалення рішення у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення в сімейних відносинах, суд вирішує такі питання: чи мали місце обставини, якими обґрунтовувалися вимоги і заперечення, та якими доказами вони підтверджуються; чи є інші фактичні дані, які мають значення для вирішення справи, та докази на їх підтвердження; наявність або відсутність встановлюваного юридичного факту; яка правова норма підлягає застосуванню до цього факту; чи слід заяву задовольнити або відмовити в її задоволенні.

Крім того, рішення суду в усіх видах проваджень має відповідати вимогам, закріпленим у ст. 213 ЦПК України. Так, рішення суду має бути законним і обґрунтованим. Законним є рішення, яким суд, виконавши всі вимоги цивільного судочинства, вирішив справу згідно із законом. Обґрунтованим є рішення, ухвалене на основі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні.

У п. 2, 6 постанови Пленуму Верховного Суду України (далі – ВС України) «Про судові рішення у цивільній справі» від 18 грудня 2009 року № 14 (далі – постанова Пленуму ВС України від 18 грудня 2009 року № 14) [5, с. 4–6] зазначено, що рішення суду є законним тоді, коли суд, виконавши всі вимоги цивільного судочинства відповідно до ст. 2 ЦПК України, вирішив справу згідно з нормами матеріального права, що підлягають застосуванню до даних правовідносин відповідно до ст. 8 ЦПК України, а також правильно витлумачив ці норми.

Обґрунтованим визнається рішення, ухвалене на основі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених доказами, які були досліджені в судовому засіданні і які відповідають вимогам закону про їх належність та допустимість, або обставин, що не підлягають доказуванню, а також якщо рішення містить вичерпні висновки суду, що відповідають встановленим на підставі достовірних доказів обставинам, які мають значення для вирішення справи.

Враховуючи принцип безпосередності судового розгляду (ст. 159 ЦПК України), рішення може бути обґрунтоване лише доказами, одержаними у визначеному законом порядку та дослідженими в тому судовому засіданні, в якому ухвалюється рішення. Неприпустимим є витребування і приєднання до справи матеріалів на підтвердження висновків і мотивів рішення після його ухвалення.

Якщо докази у справі зібрані в порядку, передбаченому ст. 132, 133, 140 та ч. 4 ст. 191 ЦПК України, суд може обґрунтувати ними рішення лише за умови, якщо вони були ним оголошені в судовому засіданні, пред'явлені для ознайомлення особам, які беруть участь у справі, та досліджені в сукупності з іншими доказами.

Досліджуючи поняття законності судового рішення, Т. В. Фазикош зазначає, що традиційна інтерпретація законності судового рішення не враховує нового актуального теоретичного та практичного аспекту в характеристиці цієї вимоги, як її узгодженість та гармонізація з ідеєю верховенства права. Науковець вважає, що для практичної реалізації ідеї верховенства права потрібен такий процесуальний механізм судової діяльності, що забезпечує правовий результат розгляду справ, ефективність якого пов'язана з наявністю чітких критеріїв оцінки закону (формалізацією критеріїв права), з реальним наданням суду відповідних повноважень «критикувати закон» та можливості реалізувати ці повноваження через наявні процедури судочинства (удосконаленням процесуальної форми) [4, с. 12].

Видається за бажане висловити сумніви щодо доцільності реалізації наведеної точки зору ученого-процесуаліста в реаліях даного часу, адже аналіз судової практики, а особливо рішень судів касаційної інстанції, дає можливість констатувати повальне неоднакове застосування судами норм матеріального та процесуального права. Отже, наділення судів повноваженнями «критикувати закон» призведе не лише до неоднакової практики застосування законодавства, а й до різних позицій щодо його критики, відображених у рішеннях суду.

Також відповідно до п. 8 Постанови Пленуму ВС України від 18 грудня 2009 року № 14 [5, с. 6] ухвалене у справі рішення має бути гранично повним, ясним, чітким, викладеним у послідовності, встановленій ст. 215 ЦПК України. Разом з тим рішення не повинно містити зайвої деталізації, яка не має правового значення у даній справі, а також незрозумілих словосполучень, занадто довгих речень, через які викладення фактичних обставин важко сприймаються.

Так, відповідно до ст. 215 ЦПК України рішення суду за загальним правилом складається з вступної, описової, мотивувальної та резолютивної частин. Т. В. Фазикош виділяє також обґрунтовальну частину рішення суду [4, с. 14].

Отже, відповідно до ст. 215, 259 ЦПК України вступна частина рішення суду у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення в сімейних відносинах, має містити дату та місце його ухвалення; найменування суду, що ухвалив рішення; прізвище та ініціали судді; прізвище та ініціали секретаря судового засідання; імен (найменувань) заявника і заінтересованої особи, які брали участь у справі; предмета заявленої вимоги.

З цього приводу варто зауважити, що непоодинокими є випадки, коли судді у рішеннях вказують предметом заявленої вимоги «встановлення факту, що має юридичне значення», наприклад, рішення Куликівського районного суду Чернігівської області від 31 травня 2016 року у справі № 737/390/16-ц [6], рішення Рівненського міського суду Рівненської області від 31 травня 2016 року у справі № 569/5000/16-ц [7], хоча у вказаних справах заявники звернулися із вимогою саме про встановлення факту родинних відносин, що і має бути зазначено у вступній частині рішення суду відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 256 ЦПК України.

Наступна частина рішення суду описова (або як її ще називають історична) у справах окремого провадження присвячена викладенню предмета вимоги заявника, зацікавлених осіб і органів [8, с. 66].

В описовій частині рішення суду зазначаються відомості про сімейно-правовий юридичний факт, встановлюваний судом, мету його встановлення; узагальнений виклад позиції заявника та заінтересованої особи; пояснення осіб, які беруть участь у справі; висновки органів державної влади, якщо вони брали участь у справі; інші докази, досліджені судом, на підставі яких суд установлює вказаний факт.

Зазвичай, беручи до уваги правову природу справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення в сімейних відносинах, описова частина рішення суду в таких справах є невеликою за обсягом.

Мотивувальна частина рішення суду у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення в сімейних відносинах, має містити встановлені судом обставини і визначені відповідно до них правовідносини; мотиви, з яких суд вважає встановленою наявність або відсутність фактів, якими обґрунтовувалися вимоги чи заперечення, бере до уваги або відхиляє докази, застосовує зазначені в рішенні нормативно-правові акти; наявність чи відсутність сімейно-правового юридичного факту; назву, статтю, її частини, абзац, пункт, підпункт закону, на підставі якого вирішено справу, а також процесуальний закон, яким суд керувався.

Як і описова частина, мотивувальна частина рішення суду в досліджуваних справах є невеликою за обсягом. Наприклад, після викладення змісту ст. 10, 11, 197, 234 та 256 ЦПК України та наявних у справі доказів у рішенні Новосанжарського районного суду Полтавської області від 5 травня 2016 року у справі № 542/442/16-ц [9] вказано: «враховуючи, що заявницею надано достатні докази для підтвердження факту реєстрації розірвання шлюбу та, зважаючи на неможливість іншим шляхом захистити своє порушене право, суд доходить висновку про обґрунтованість заяви та її задоволення.

Керуючись ст. 3, 4, 6, 15, 208, 212–215, 234–235, 256–259 ЦПК України [далі за текстом]».

Слід зауважити, що в п. 12 Постанови Пленуму ВС України від 18 грудня 2009 року № 14 [5, с. 7] зазначено, що в мотивувальній частині кожного рішення має бути наведено також посилання у відповідних випадках на норми Конституції України [10], на підставі яких визначено характер правовідносин (у випадку справ окремого провадження), на ст. 10, 11, 60, 212 та 214 ЦПК України й інші норми процесуального права, керуючись якими суд установив обставини справи.

Пояснення осіб, які беруть участь у справі, показання свідків, пояснення експерта, спеціаліста наводяться в рішенні суду від третьої особи. У тексті рішення не допускається використання скорочень і слів, які не прийнято застосовувати в офіційних документах, а також внесення виправлень, не застережених перед підписом судді.

Д. Д. Луспеник, досліджуючи мотивувальну частину рішення суду, зазначає, що у мотивувальній частині рішення суд має не просто зазначити докази, а й зробити їх контрольну оцінку, привести доводи, з яких одні з них приймаються, а інші відхиляються, а також суд повинен дати правову оцінку встановленим обставинам, які підтверджені цими доказами.

Особливо важливим у мотивувальній частині рішення суду є мотивування кожного доводу сторін, що є вимогою, передбаченою в ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основних свобод [11, с. 387–388].

Погоджуючись із наведеною вище думкою науковця в цілому, видається за необхідне все ж таки зауважити, що, беручи до уваги правову природу та відсутність спору про право у справах про

встановлення фактів, що мають юридичне значення в сімейних відносинах, вбачається за можливе, у випадку відсутності заперечень заінтересованих осіб проти встановлення розглядуваних юридичних фактів під час розгляду справи, викладати мотивувальну частину рішення суду в таких справах стисло.

У резолютивній частині рішення суду в розглядуваних справах зазначається висновок суду про задоволення заяви або відмову в задоволенні заяви повністю чи частково; висновок суду по суті заявлених вимог; строк і порядок набрання рішенням суду законної сили та його оскарження.

Згідно з п. 13 Постанови Пленуму ВС України від 18 грудня 2009 року № 14 [5, с. 7–8] резолютивна частина повинна мати вичерпні, чіткі, безумовні й такі, що випливають зі встановлених фактичних обставин, висновки по суті розглянутих вимог і залежно від характеру справи давати відповіді на інші питання, зазначені у ст. 215–217 ЦПК України.

Так, рішення Ніжинського міськрайонного суду Чернігівської області від 11 травня 2016 року у справі № 740/867/16-ц [12] не відповідає зазначеним вище вимогам як до описової частини (предметом вимоги було встановлення факту, що має юридичне значення, замість встановлення факту реєстрації шлюбу (п. 4 ч. 1 ст. 256 ЦПК України), так і до резолютивної частини, в якій не зазначено: чи вимога особи про встановлення факту реєстрації шлюбу була задоволена або в її задоволенні було відмовлено.

Окрім того, варто зауважити, що у справах окремого провадження, зокрема про встановлення фактів, що мають юридичне значення в сімейних відносинах, суд лише встановлює певний юридичний факт, але не вирішує питання про права та обов'язки заінтересованих осіб. Тому здійснення суб'єктивного права, яке пов'язане із встановленим сімейно-правовим фактом, відбувається за межами окремого провадження.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що рішення суду та його складові частини у справах окремого провадження, зокрема про встановлення фактів, що мають юридичне значення в сімейних відносинах, подібне до рішення суду у справах позовного провадження. Його особливості пов'язані насамперед з відсутністю спору про право у таких справах, а також із правовою природою юридичних фактів, що зумовлюють виникнення в особи суб'єктивних сімейних прав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року (з наступними змінами і доповненнями)*. – Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40–42, 42. – Ст. 492.
2. *Андронов І. В.* Рішення суду першої інстанції в цивільному процесі України: автореф. дис ... канд. юрид. наук. – Одеса: Б. в., 2008. – 20 с.
3. *Зейдер Н. Б.* Судебное решение по гражданскому делу. – М.: Юридическая литература, 1966. – 190 с.
4. *Фазикош Г. В.* Судове рішення в цивільному судочинстві: автореф. дис... канд. юрид. наук. – Харків. – 2009. – 20 с.
5. *Про судові рішення у цивільній справі: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 14 від 18 грудня 2009 року*. – Вісник Верховного Суду України. – 2010. – № 1. – С. 4–9.
6. *Рішення Куликівського районного суду Чернігівської області від 31 травня 2016 року у справі № 737/390/16-ц*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58010780>.
7. *Рішення Рівненського міського суду Рівненської області від 31 травня 2016 року у справі № 569/5000/16-ц*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57991199>.
8. *Зейдер Н. Б.* Судебное заседание и судебное решение в советском гражданском процессе: учебное пособие. – Саратов, 1959. – 98 с.
9. *Рішення Новосанжарського районного суду Полтавської області від 5 травня 2016 року у справі № 542/442/16-ц*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58020658>.
10. *Конституція України від 28 червня 1996 року (з наступними змінами і доповненнями)* // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
11. *Луспеник Д. Д.* Розгляд цивільних справ судом першої інстанції. – Харків: Харків. юрид. університет. – 2006. – 480 с.
12. *Рішення Ніжинського міськрайонного суду Чернігівської області від 11 травня 2016 року у справі № 740/867/16-ц*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57610556>.

Luzan T. L. Judgements in the cases of legal facts establishing in family relationship

The article examines the peculiarities of judgment in cases of legal facts establishing in family relationship, including its component parts. The article also analyzes the first instance courts judgments on their compliance with legal and doctrinal requirements.

Keywords: cases of legal facts establishing in family relationship; judgment; component parts of the judgment (introductory, descriptive, motivational, resolute).

Лузан Т. Л. Решение суда по делам об установлении фактов, имеющих юридическое значение, в семейных отношениях

В статье исследуются особенности решения суда по делам об установлении фактов, имеющих юридическое значение в семейных отношениях, в том числе его составные части. Проводится анализ судебных решений судов первой инстанции на их соответствие законодательным и доктринальным требованиям.

Ключевые слова: дела об установлении фактов, имеющих юридическое значение в семейных отношениях; решения суда; составные части решения суда (вводная, описательная, мотивировочная, резолютивная).

ПРОБЛЕМИ ТЛУМАЧЕННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ НОРМИ СТАТТІ 329 ЦК УКРАЇНИ

Первомайський О. О.,

кандидат юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу проблем приватного права НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

У статті досліджується норма чинної ст. 329 ЦК України, що регулює відносини з набуття права власності юридичною особою публічного права. Зазначаються суперечності, що містяться в цій та інших статтях чинного законодавства. Пропонується варіант удосконалення зазначеної статті ЦК України.

Ключові слова: суб'єкт публічного права, юридична особа публічного права, право власності, набуття права власності, підстави набуття права власності

У першій та до цього часу чинній редакції ст. 329 ЦК України міститься норма такого змісту: *«юридична особа публічного права набуває право власності на майно, передане їй у власність, та на майно, набуте нею у власність на підставах, не заборонених законом»* [1, ст. 356].

Однак до змісту цієї норми виникає низка принципових та зовсім не риторичних запитань, відсутність відповідей на які має своїм наслідком фактичну незастосовність норми ст. 329 ЦК України на практиці, що вже є істотною проблемою, оскільки чинний ЦК не має містити декларативних норм.

До згаданих вище запитань слід, зокрема, зарахувати, по-перше, виявлення суті поняття юридичної особи публічного права та його співвідношення з поняттям суб'єкта цивільного права. По-друге, в контексті пошуку відповіді на запитання щодо видів юридичних осіб публічного права слід також визначитися з можливістю визнання таких суб'єктів, як держава Україна та територіальні громади різновидами юридичних осіб публічного права, оскільки можливість набуття цими суб'єктами прав власності не викликає сумнівів на відміну від наявності, а точніше відсутності схожих можливостей у інших юридичних осіб публічного права: органів державної влади, державних підприємств тощо, оскільки зазначені суб'єкти сутнісно не можуть бути власниками та, звісно, набувати прав власності. Нарешті, по-третє, оскільки норма ст. 329 ЦК міститься в гл. 24 «Набуття права власності», слід чітко та недвозначно відповісти на запитання про те, чи можуть юридичні особи публічного права набувати майно у свою власність та, як наслідок з цього, бути власником.

Враховуючи наведене, **метою** цієї роботи є з'ясування змісту відносин, на регулювання яких спрямована норма ст. 329 ЦК України, та виявлення теоретичних та практичних проблем у регулюванні відносин з набуття права власності юридичними особами публічного права та пропонування можливих шляхів вирішення цих проблем.

Виклад основного матеріалу.

Серед учасників цивільних відносин статтею 2 ЦК України визначено таких суб'єктів публічного права, як держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави тощо. Участь в приватноправових відносинах для цих суб'єктів має наслідком існування у них суб'єктивних цивільних прав, у тому числі й такого права, як право власності.

Відповідно до ч. 2 ст. 81 ЦК України юридичні особи залежно від порядку їх створення поділяються на юридичних осіб приватного права та юридичних осіб публічного права. У свою чергу, згідно зі ст. 82 ЦК України на юридичних осіб публічного права у цивільних відносинах поширюються положення цього Кодексу, якщо інше не встановлено законом.

Статтею 318 ЦК України вказується на суб'єктів права власності, а саме, Український народ та інших учасників цивільних відносин, визначених статтею 2 цього Кодексу.